

ZÁKAZ SŇATKU – OCHRANA PRÁVA NA UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ (KÁN. 1077 § 1)

Alessandro Girauda

„Místní ordinář může svým podřízeným kdekoliv pobývajícím a všem právě pobývajícím na jeho území zapovědět manželství ve zvláštním případě, avšak pouze dočasně a ze závažného důvodu, dokud tento trvá.“

Kánon 1077 § 1 zmiňuje některé problémy, jak z hlediska právního, tak z hlediska pastoračního. Otázka, která se bezprostředně poté nabízí, se týká jeho aplikace, totiž možnosti dočasného zapovězení sňatku. Jedná se tedy ne tak o instrukce pro oddávajícího, aby neodpíral v případech uvedených v textu kánonů 1066 a 1071 § 1 (kdy nesmí nic bránit platnému a dovolenému uzavření manželství, nebo kdy se budoucí manželé nacházejí ve zvláštní pozici), jako spíše o problematiku situace, které je nutno předložit diecéznímu biskupovi, aby zhodnotil vhodnost zákazu sňatku s ohledem na prohloubení důvodů sňatku nebo poskytnutí času určeného k řešení těžkostí, které vyvstaly během přípravy svatby.

Bohužel se nesetkáváme s případy efektivní aplikace kánonu, které by napomohly porozumění různým zvláštnostem jednotlivých případů, stanovení doby trvání zákazů a hledání způsobů řešení, kterým se chceme v naší studii věnovat. Nicméně může být užitečné krátce se pozastavit u odkazů na Pio-benediktinský kodex, z kterého kánon podstatně čerpá svůj obsah, abychom ozřejmili fakt, v jaké

míře může přispět předchozí učení církve a minulá praxe k našemu studiu, a abychom následně pomocí nich objasnili obsah současné normy, osvětlili její specifickou aplikovatelnost a důsledky, které z ní plynou pro pastýře (pokud ji využívají) a pro věřící – jednak chtějí-li napadnout její účinnost, jednak se zřetelem na právní a pastorační ochranu jejich práva na uzavření manželství.

KODEX KANONICKÉHO PRÁVA Z ROKU 1917

Text kánonu 1039 § 1 CIC 1917¹ ve své formulaci v podstatě odpovídá textu současného kánonu, podobně identické se jeví vyznění kapitoly věnované zákazům takového druhu.

K výhradně stylistickým rozdílům se přidává jediný rozdíl týkající se definice důvodu, který se jeví jako *iustus*; v přípravných aktech Komise pro revizi kodexu není tato změna, která má vliv na interpretaci kánonu, vysvětlena.

Když podává Gasparri komentář k textu, zdůrazňuje, že tím, že kodex vstoupil v platnost, byl vyřešen diskutovaný problém, zda biskup mohl ve své diecézi nařídít ze zákona *impedimenta impediencia* – jednalo se o to, zda má biskupova moc takový dopad, že by mohla ustanovit omezení práva věřících na sňatek a zakázat tak jeho uzavření.

Taková moc je zcela negována tím, že je omezena předpisem kánonu 1039 § 1, který uvádí pouze možnost zapovězení *in casu peculiarari a ad tempus*.

Zákaz, který mohl biskup vydat, byl odůvodněn existencí oprávněného důvodu; uvedeny byly jednak důvody spojené s uzavřením daného manželství a s důsledky, které by to přineslo (pohoršení nebo obava z vážných svárů a tudíž narušení dobra a míru), jednak zvláštní pozice, ve které by se nacházela jedna ze stran nebo obě strany v okamžiku sňatku, tedy v případě pochybnosti o existenci zákazu.²

Moc uznaná biskupovi zahrnovala také možnost přikročení k zákazu, který nemůže mít hodnotu zneplatňující, ale který zahrnuje provinění, a tedy povinnost potrestání – trest by podle ustanovení vydaného Svatou kongregací koncilu již v roce 1629³ padl na ty, kdo by případně sňatek uzavřeli, na oddávajícího kněze a na svědky.

Jemolo zdůrazňoval moc biskupa nařídít farářům, aby neoddali určitou osobu a aby jí nezanechali ani dokumenty, které by jí usnadňovaly možnost uzavření sňatku mimo diecézi (ačkoli vždy nezávisle na druhé straně) v případě, že by sám biskup pochyboval o situaci osoby – v tomto případě, by se jednalo o preventivní opatření, aby se zabránilo porušení zákona nebo podvodu.

V případě zákazu kánonu 1039 § 1 stojíme před jiným typem moci, která by zasáhla nejen ve jménu povinnosti bdít nad situacemi, ve kterých by mohl být překročen zákon, ale přímo ve světle oprávněného důvodu – má mnohem širší pole působnosti a zahrnuje i obavy ze situací, které nejsou stanovené kanonickými ustanoveními, jak už bylo výše zdůrazněno, co se týče pohoršení nebo budoucích nesvárů.⁴

Dalším případem, který komentátoři zmiňují, je případ faráře, který odmítne oddávat z důvodu možného podezření ze zákazu – to bychom nenašli v ustanovení kánonu 1039 § 1, který připisuje moc vydání zákazu pouze místnímu ordináři, ale v předpisu kánonu 1031 § 1, 3o, na základě kterého je farář povinen v těchto sporných případech neoddávat, aniž by to konzultoval s ordinářem.⁵

Poslední zajímavá zmínka o použití kánonu 1039 se týká jeho aplikace především v některých „mravních otázkách“ – to jsou *Policies* vydané ve Spojených státech amerických v šedesátých letech minulého století, jako odpověď na problematiku týkající se sňatků neploletých.⁶

Statistiky ukazovaly, že k 56 % rozvodů došlo dříve, než strany dosáhly věku 24 let a v 33 % případů se jednalo o teenagery. Kromě toho 62 % rozvedených mužů a 75 % rozvedených žen uzavíralo sňatek před 25. rokem života. Z důvodu tak vysokého počtu rozvodů párů, které uzavřely sňatek v raném věku, byla vydána ustanovení o odkladu sňatku těch, kteří nevykazovali dostatečnou zralost, a kteří během přípravy projevili obtíže spojené s definitivností manželského závazku.

Nejednalo se samozřejmě o kategorickou aplikaci kánonu, protože ustanovení se týkalo pouze individuálního případu, ale o stanovení postupu pozornějšího k zachycení případných situací, ve kterých by bylo opravdu nutné se obrátit na ordináře, aby vydal zákaz k oddání, pokud považoval za oprávněný důvod vadu svobody či nezralost stran.⁷

Kodex kanonického práva z roku 1983

Text kánonu 1077 § 1 se ve své podstatě od předešlého kodexu neliší, kromě přechodu z „oprávněného“ na „závažný“ důvod.

Tato změna stojí za zmínku proto, abychom si vytyčili, co se v učení nezměnilo a jaké problematiky sebou nese nový obsah ustanovení.

Stojíme před možností, která je dána místním ordinářům, tedy osobám stanoveným kánonem 134 § 2,⁸ zapovědět osobně uzavřené manželství svým podřízeným (byť dočasně pobývají mimo své bydliště) a tomu, kdo není jeho podřízeným, ale právě pobývá na území diecéze – jedná se o zákaz, který má vlastnost účinnosti pouze *ad liceitatem* a který je limitovaný časem a zvláštností případu.

Specifická povaha nařízení jej odlišuje od ostatních zákazů, které mohou bránit v uzavření sňatku. Za prvé se podstatně liší ve *vetitum*, které je často nařízeno církevním soudem podle normy kánonů 1684 a 1685, protože je úzce spjato a přímo následuje soudní řízení a důkazní řízení dopadu samotných důvodů neplatnosti, na kterých je proces postaven.

Činnost místního ordináře podle normy kánonu 1077 § 1 je mnohem širší a jistě není spojena se soudním *iter*.

Za druhé, nejedná se o situaci uložení trestu, protože o zákazu se nerozhoduje na základě viny či přečinu (i když eventuální důvod zákazu ve svých důsledcích trvá), ale na základě přetrvávání závažného důvodu, který by v konkrétní situaci činil problematickým jedné nebo oběma stranám uplatnění základního práva na uzavření sňatku ustanoveného kánonem 1058.⁹

Za třetí, i přes pozici titulního kánonu, který se týká zákazů uzavření manželství, nejedná se o takový zákaz, který je definován v kánonu 1073, chybí totiž zneplatňující moc i obecný charakter. Ze stejného důvodu se liší zákaz vydaný ordinářem od odmítnutí oddá-

vat ze strany kněze podle kánonu 1066, v případě, že má morální jistotu o existenci důvodu, který by bránil platnému a dovolenému uzavření manželství.¹⁰

Povaha zákazu a jeho soudně-pastorační důsledky

Povaha zákazu místního ordináře

Ve světle obsahu kánonu je povaha zákazu úzce spojená se závažným důvodem, který se stává základem a předpisem pro zásah místního ordináře.¹¹

Jestliže je možné v případě rozeznat požadavek veřejného dobra, které má být chráněno a které zasahuje přetrvávajícím způsobem do samotného aktu zákazu, zásah ordináře nabývá povahy administrativního úkonu s dvojnásobným rozlišením.

První případ nastává, pokud jsou v situaci přítomny elementy, které by byly spojené s hypotézou neplatnosti stanovenou zákonem, ale ne o takové moci, že by bylo možné s morální jistotou prohlásit, že by případný souhlas vedl k jeho budoucí neplatnosti. S tímto prvním typem jsou však spojeny určité problémy s jeho interpretací. Na jednu stranu by nebylo možné uvažovat, že by volba zákonodárce brala v úvahu závažný důvod stejného charakteru, jako je v hypotéze situace o neplatnosti souhlasu již stanovené ustanoveními kodexu. Na druhou stranu, dočasný charakter zákazu by nebyl obhajitelný, pokud by nebyl brán jako pouhé jednoduché opatření v naléhavé situaci, tedy z velké části málo účinný s nízkou možností jeho aplikace, co se týče ustanovení kánonu 1066.

Ve druhém případě by bylo možné předpokládat aplikaci zákazu ze strany ordináře pro situace, které nejsou v normách kánonu ob-

saženy. Jednalo by se o stejné případy, kterým jsme se již věnovali v kánonu z CIC 1917, týkající se nutnosti vyhnout se pohoršení nebo situacím evidentní závažnosti. Posouzení závažnosti náleží pouze tomu, kdo má moc zasáhnout, tedy místnímu ordináři, jehož úsudek má široký rozsah, ačkoli je limitovaný pohledem *salus animarum* subjektivního práva na sňatek a povinností bdít nad zneužíváním sňatků ustanovenou kánonem 392 § 2.

Naopak, jestliže by samotným hlavním důvodem zákazu bylo osobní dobro jedince, pohybovali bychom se v hypotéze právního opatření, ne ve smyslu trestu, ale ochrany jedince a jeho práva na sňatek ustanoveného kánonem 1058.

Platnost činu normativní povahy ordináře sestává jednak z moci církve omezit právo na sňatek; jak už je předpokládáno v samotných legislativních ustanoveních týkajících se schopnosti osoby; a jednak z vlastní povahy samotného zákazu, tedy, že ve chvíli změny okolností je podřízený zákazu plně způsobilý k uplatnění svého práva.

Samotný akt zákazu

Z toho, co zde bylo dosud uvedeno, zdůrazníme povahu samotného aktu zákazu v podobě příkazu (srov. kán. 49), který musí odpovídat požadavkům stanoveným kánony 50–58.

Je vyžadováno vyšetření okolností ze strany místního ordináře, který často jedná na základě toho, co vzešlo z vyslechnutí snoubenců, ale který, jestliže z faktů tuší omezení práva na sňatek, může přikročit k vyslechnutí zúčastněných stran. Účelem takového šetření je odhalení závažného důvodu, nezbytného k platnosti zákazu.

K platnosti aktu je také vyžadována, podle

kánonu 51, jeho písemná podoba s odůvodněním, které má dvojí právní sílu v závaznosti: pro podřízené se vztahuje k osobě a je závazný kdekoli, zatímco pro ty, kteří pobývají dočasně na území ordináře, platí pouze pro dobu trvání jejich pobytu na území.

V této poslední situaci vezměme v úvahu, že k zásahu místního ordináře dochází pravděpodobně na výzvu kněze, který se zabývá šetřením manželství, ale který není vlastním farářem takových věřících, by bylo vhodné rozšířit šetření také k ordináři snoubenců, aby se ze zákazu nestalo pouhé opatření vztahující se na naléhavou situaci.

Příjemci zákazu

První a nejvíce zřejmou oblastí aplikace jsou situace uvedené v kánonu 1071 § 1, kdy odmítnutí svolení uzavřít sňatek vyžaduje zdůraznění prostřednictvím udělení jeho zákazu; často je k němu přikročeno, aby byl poskytnut čas nezbytný k následnému prohloubení důležitých oblastí, k pečlivější přípravě stran, k prověření vůle k závazkům nebo k povinnostem a právům, které z uzavření sňatku vyplývají, před jeho uzavřením.

Komentátoři kladou důraz na některé kategorie věřících, které by se mohly stát pasivními subjekty zákazu, ačkoli mají na paměti, že se nejedná o možnost udělení zákazu ve všech podobných případech, ale pouze v každém jednotlivém případě, který by vykazoval závažný důvod.

První skupinou, kterou můžeme identifikovat, jsou sňatky nezletilých, kde je nejčastěji možné se setkat se situacemi závažné nezralosti. Italská biskupská konference, prostřednictvím kánonu 1083 § 2, zakázala sňatek mladším osmnácti let a stanovila možnost

udělení dispense od takového zákazu pouze v určitých případech a prostřednictvím postupu, což je stanoveno *Generálním dekretem o kanonickém manželství*.¹²

Problém je evidentně naléhavější v zemích, ve kterých je rozšířená praxe uzavírání sňatků ve velmi mladém věku, a je dána historickými okolnostmi, které už nemusejí být přítomny.

Druhou skupinou jsou rozvedení z předcházejících pouze občanských sňatků, nebo ti, kteří obdrželi prohlášení o neplatnosti předešlého svazku a mají povinnosti k dětem, jež se ještě neosamostatnily – a to jednak povinnosti přirozené a jednak dané ustanovením kánonu 1689, které odmítají plnit.¹³ V tomto případě je kladen důraz na ochranu práv dětí, která jsou časově předcházející a morálně závaznější, než právo na nový sňatek.

Třetí kategorií jsou subjekty zasažené vážnými nakažlivými nemocemi, nehledě na možnou neplatnost eventuálního manželství podle kánonu 1098, nebo vylučující vůli. Taková situace, kterou komentátoři Pio-benediktinského kodexu považují za oprávněný důvod, existuje až do doby vyléčení nemoci nebo do doby, kdy by už nebyla nakažlivá.¹⁴ Dnes se objevuje tato problematika ve vztahu k nemocným AIDS. Dosud neexistuje vhodná léčba a před nakažením není možné ochránit manžela/manželku a případné děti běžným způsobem, jedině upřením ochrany práv plodu.¹⁵ Stejný problém vyvstává v souvislosti se závažnými genetickými onemocněními, u kterých je velmi vysoká pravděpodobnost přenosu na eventuální děti a na jejichž léčbu existují pouze morálně neakceptovatelné postupy, v některých případech postupy nelegální (umělé oplodnění s preimplantační genetickou diagnostikou, eugenický potrat).

Za zmínku stojí jistě problematika spojená s obsahem kánonu 1077 § 1, protože zákaz může být *ad tempus tantum*, tedy na dvojnásobným způsobem vymezenou dobu trvání – na dobu určitou, a ta je stanovena již při jeho vydání, nebo na dobu neurčitou, ale nikdy ne natrvalo.

Další situace, které mohou být řešeny u diecézního soudu, se týkají případů nedostačité přípravy snoubenců, nebo podezření z oklamání vzhledem ke sňatku. Vyvstává problém, zda je aplikace zákazu užitečná sama o sobě nebo pouze s odpovídajícím závazkem hlubšího prozkoumání situace – možná s pomocí psychologické konzultace – což ale vyžaduje svobodnou spolupráci zainteresovaných stran. Jak k této spolupráci snoubence podnítit, jestliže je zákaz chápán jako akt trestu a ne ochrany práva?

Ukončení zákazu

Z toho co bylo dosud uvedeno, vyplývají tři způsoby, jakými je ukončeno působení zákazu k uzavření sňatku.

První způsob je dán faktem, že zákaz je vydán *gravi de causa eaque perdurante* – ve chvíli, kdy je odstraněn důvod, pro který byl zákaz aplikován, zákaz ztrácí automaticky svoji účinnost v plném rozsahu, stejně jako po uplynutí doby stanovené ve chvíli rozhodnutí místního ordináře.

Druhým způsobem je jeho odvolání ze strany autority, která jej vydala podle normy kánonu 58 § 1.

Třetí způsob je spojený s napadením zákazu ze strany těch, kterým je adresován, a to dvojnásobným způsobem. Pokud se jedná o akt administrativní, otevírá se možnost odvolání způsobem stanoveným v kodexu (srov. kán.

1732–1739), zatímco jestliže se jedná o soudní opatření, je možné prošetřit všechny činnosti, které byly uskutečněny k zjištění faktů, na kterých je soudně postavena platnost opatření; k ochraně práva jednotlivce a ne veřejného zájmu.¹⁶

Závěr

Analýza kánonu 1077 § 1 zdůraznila specifčnost aktu, který místní ordinář může učinit, jako je zákaz uzavření sňatku v případě přítomnosti závažného důvodu, jak pro dobro veřejné, tak pro osobní dobro zainteresovaných stran, ale s několika omezeními, která činí jeho efektivnost problematičtější, kromě eventuálních případů použití opatření jako naléhavého řešení.

Skutečnost, že je aplikovatelný pouze na konkrétní případ a nikdy ne na kategorii osob či na podobné případy, podtrhuje ještě jednou důležitost vykonání pečlivého předmanželského šetření snoubenců jako jediného bodu, z kterého mohou vyvstat fakta, jejichž závažnost vede k vyhodnocení, že je třeba se obrátit na ordináře, aby sňatek zakázal; samozřejmě mimo případy, kde jsou přítomny i další motivy, které nutně ukládají samotnému faráři, aby zakázal snoubencům uzavřít manželství.

Časový termín ukáže, zda byla dána přiměřená odpověď k odstranění příčin, zvláště takových, kde jenom vypršení času není samo o sobě dostatečné k vyřešení oněch příčin, které způsobily zásah autority, a pokud zůstává evidentní fakt, a to s existencí morální jistoty přítomnosti zneplatňujících elementů souhlasu, není možné se v takových případech omezit na prostý zákaz.

Nakonec pastorační problematičnost zkou-

mané normy můžeme ozřejmit na specifické italské situaci a na faktu, že ani *Generální dekret o kanonickém manželství* ani *Direktář pro pastorační rodin* Italské biskupské konference se nezabývají aplikací kánonu 1077 § 1; odsunují jej tak k holému soudnímu použití – bez náležité pozornosti k prostředkům, osobám a k době, po kterou by měl být účinný k dobru stran a k ochraně všeobecného dobra; a také k riziku, že vydání zákazu bude chápáno jako zneužití moci nebo trest, který upírá vlastní osobní právo.

Bylo by zajímavé se vrátit k bohatství *Policies* Spojených států předcházejících kodex z roku 1983, ve kterých se k hypotetickým případům, v nichž je možno aplikovat zákaz, připojují přesné indikace zásahu k plodnému vyřešení problému, v té době pastoračně poněkud závažného, a k plodnému uplatňování práva na sňatek. Možná by *Direktář*, který chce nabízet pastorační postupy, mohl připomenout, že eventuální zákaz kánonu 1077 § 1 zůstává prostředkem, který je ordinářům k dispozici k tomu, aby mohli řešit jednotlivé problematické případy, které přece jen mohou zahrnovat širší kategorie osob. Je žádoucí, aby nové pastorační instrukce, alespoň na diecézní úrovni, zdůraznily, že zákaz není v kontrastu s přirozeným právem na sňatek, má význam spíše pro ochranu takového práva v případech, ve kterých by zvláštní situace nebo podmínky učinily určité sňatky neplatnými.

Přeložila Kristýna Jurásková

Poznámky

¹ „Ordinarii locorum omnibus in suo territorio actu commorantibus et suis subditis etiam extra fines sui teritorii vetare possunt matrimonia in casu peculiari, sed ad tempus tantum, iusta de causa eaque perdurante.“

² Srov. Pietro GASPARRI, *Tractatus canonicus de matrimonio*, I, Città del Vaticano 1932, s. 140; Arturo Carlo JEMOLO, *Il matrimonio nel diritto canonico*, Bologna 1993, s. 151.

³ Srov.: SACRA CONGREGAZIONE DEL CONSILO, Florentina, 17. 2. 1629, in: P. GASPARRI, *Codicis Iuris Canonici Fontes*, V, Romae 1930, č. 2503, s. 255.

⁴ Srov. A. C. JEMOLO, *Il matrimonio...*, s. 214.

⁵ „Matrimonio ne assistat, inconsulto Ordinario, si dubium adhuc superesse prudenter iudicaverit.“ Srov. P. GASPARRI, *Tractatus canonicus...*, č. 231, s. 141.

⁶ Srov. John McAREAVEY, *Emotional Immaturity and Diocesan Pre-Marriage Policies*, in: *Studia canonica* 16, 1982, s. 322.

⁷ Tamtéž, s. 283, 323–324.

⁸ Připomeňme, že kromě římského pontifika, jsou místními ordináři: diecézní biskup, ten kdo předsedá komunitě věřících podle kán. 368 (územní prelatura, územní opatství, apoštolský vikariát, apoštolská prefektura) diecézní administrátor, biskupští a generální vikáři.

⁹ Srov. Sandro GHERRO, *Il divieto al matrimonio stabilito dall'ordinario ex can. 1077*, in: *Gli impedimenti al matrimonio canonico*, Città del Vaticano 1989, s. 42–43.

¹⁰ Srov. Paolo BIANCHI, *L'esame dei fidanzati: disciplina e problemi*, in: *Quaderni di diritto ecclesiale* 15, 2002, s. 375.

¹¹ Podrobnější analýzu je možné najít v S. GHERRO, *Il divieto al matrimonio...*, s. 48–52.

¹² Srov. usnesení č. 10 v *Notiziario della Conferenza Episcopale Italiana* 1983, s. 210; CEI, *Decreto generale sul matrimonio canonico*, 5. 11. 1990, č. 37; CEI, *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia*, 25. 7. 1993, č. 90–91.

¹³ Srov. M. S. FOSTER, *Divorce and Remarriage: What about the children? Canons 1071, 1077, 1684, 1685, 1689*, in: *Studia canonica* 31, 1997, s. 175–178; Eugenio ZANETTI, *Il matrimonio solo canonico dopo un'altra unione in attesa di regolarizzazione civile*, in: *Quaderni di diritto ecclesiale* 17, 2004, s. 393–394.

¹⁴ Srov. John Morrison WATERHOUSE, *The Power of the Local Ordinary to Impose a Matrimonial Ban*, Washington 1952, s. 110–114.

¹⁵ Srov. P. BIANCHI, *AIDS e matrimonio canonico*, in: *Quaderni di diritto ecclesiale* 4, 1991, s. 374–375.

¹⁶ Srov. S. GHERRO, *Il divieto al matrimonio...*, s. 52.